BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING KASBIY IMIJINI PEDAGOGIK MULOQOT ORQALI RIVOJLANTIRISH

Muydinova Nigora Nozimjonovna
Osiyo xalqaro universiteti magistranti

O.R. Avezov
Ilmiy rahbar:
p.f.f.d. (PhD), professor
https://doi.org/10.5281/zenodo.24034255

Annotatsiya. Maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy imijini pedagogik muloqot orqali rivojlantirish yo‘llari yoritiladi. Mahalliy pedagogik adabiyotlar va xalqaro tadqiqotlar asosida nutq aniqligi, faol tinglash, pedagogik takt hamda rivojlantiruvchi qayta aloqa uchun kuzatuv indikatorlari ishlab chiqilgan. Pedagogika ta’lim yo‘nalishlarida qo‘llash uchun mikrodars, hamkasb kuzatuvi, yozma refleksiya va takroriy mashqdan iborat metodik sikl taklif etiladi. Siklni qo‘llash tartibi shartli dars vaziyati asosida ko‘rsatilgan.
Kalit so‘zlar. bo‘lajak o‘qituvchi, kasbiy imij, pedagogik muloqot, mikrodars, qayta aloqa, kuzatuv rubrikasi.

Аннотация. В статье рассматриваются способы развития профессионального имиджа будущих учителей через педагогическое общение. На основе отечественной педагогической литературы и международных исследований предложены наблюдаемые показатели ясности речи, активного слушания, педагогического такта и развивающей обратной связи. Представлен методический цикл, включающий микроурок, наблюдение коллег, письменную рефлексию и повторную практику. Применение цикла показано на условной учебной ситуации.
Ключевые слова. будущий учитель, профессиональный имидж, педагогическое общение, микроурок, обратная связь, рубрика наблюдения.

Abstract. This article explores how pedagogical communication can help prospective teachers develop their professional image. Drawing on Uzbek pedagogical literature and international research, it proposes observable indicators for clear instruction, active listening, pedagogical tact and feedback that guides improvement. The article presents a training cycle that combines a microteaching session, peer observation, written reflection and a second teaching attempt. A hypothetical classroom scenario illustrates its use.
Keywords. prospective teachers, teacher professional image, pedagogical communication, microteaching, feedback, observation rubric.

Kirish

Pedagogika yo‘nalishi talabasi mashg‘ulot rejasini puxta tayyorlashi mumkin, biroq darsda topshiriqni tushuntirish, kutilmagan javobni tinglash yoki xatoni muloyim tuzatish alohida mashqni talab qiladi. Masalan, “Javobingizni asoslang” degan ko‘rsatma qaysi dalildan

foydalanish va javobni qanday tuzish kerakligi ko‘rsatilmasa, ta’lim oluvchilar tomonidan turlicha talqin qilinishi mumkin. Bo‘lajak pedagogning muloqot uslubini mashq qilish uchun qisqa dars va aniq mezonlarga asoslangan kuzatuv qulay sharoit yaratadi.

Maqolaning maqsadi bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy imijini rivojlantirishga xizmat qiladigan muloqot amallarini ajratish va ularni mikrodarsda kuzatish uchun qo‘llash mumkin bo‘lgan metodik siklni ishlab chiqishdan iborat. Kasbiy imij pedagogning ish uslubi haqida boshqalarda shakllanadigan tasavvur sifatida olinadi. Ushbu maqola muloqotning kuzatiladigan belgilariga qaratilgan.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

A.A. Xoliqov pedagogik muloqotning vazifalari, o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi jonli aloqa hamda pedagogik nazokat masalalarini yoritadi [1, 117–150-b.]. N. Mirsagatova bo‘lajak o‘qituvchilarda muloqot madaniyatini shakllantirish mezonlarini muhokama qiladi [2]. O‘qituvchi bayonining aniqligi va o‘rganish natijalari orasidagi bog‘liqlik Titsworth va hammualliflar meta-tahlillarida o‘rganilgan. Mualliflar turli sharoit va natija turlarida bog‘liqlik bir xil darajada bo‘lmaganini qayd etadi [3]. Hattie va Timperley qayta aloqani maqsadni anglash, joriy ishning holatini aniqlash hamda keyingi qadamni belgilash bilan bog‘laydi [4].

Nazariy tahlilda ushbu manbalardan olingan tushunchalar mikrodarsdagi kuzatiladigan harakatlarga aylantirildi. Masalan, “nutq aniqligi” uchun topshiriqning maqsadi va bajarish tartibini aytish, “qayta aloqa” uchun esa javobdagi muayyan jihatni ko‘rsatish va keyingi qadamni berish taklif etildi. Metodik sikl va rubrika o‘quv amaliyoti uchun tuzilgan. Keltirilgan misol shartli bo‘lib, metodikaning samaradorligi bo‘yicha empirik baho berilmaydi.

Mikrodarsni tashkil etish tartibi

Tayyorgarlikda talaba faniga mos bitta kichik o‘quv maqsadini tanlaydi. U 8–10 daqiqalik mikrodars uchun topshiriq, namunaviy javob va ehtimoliy xatoni belgilaydi. Kuzatuvchi talaba yoki metodist mashg‘ulotdan oldin to‘rt mezon bilan tanishadi. U ayniqsa ko‘rsatma berilgan payt, ta’lim oluvchi javobidan keyingi munosabat va yakuniy izohni kuzatadi.

Birinchi mikrodarsda kuzatuvchi xatti-harakatni taxminsiz qayd etadi. “Talaba hayajonlandi” kabi umumiy hukm o‘rniga “Birinchi savoldan keyin javobni kutmasdan ikkinchi savolga o‘tdi” kabi vaziyat bayoni yoziladi. Mashg‘ulot tugagach, pedagog rolidagi talaba avval o‘z ishini tahlil qiladi. Kuzatuvchi bitta samarali epizodni va bitta takomillashtiriladigan epizodni qayd bilan asoslaydi. Talaba keyingi mikrodars uchun bajarish mumkin bo‘lgan aniq o‘zgarishni tanlaydi.

Takroriy mikrodarsda talaba mavzusi o‘xshash, murakkabligi yaqin vazifa bilan ishlaydi. Kuzatuvchi o‘sha mezonlarni qo‘llaydi. Masalan, talaba ikkinchi mashqda savol bergach, javob uchun vaqt ajratadi va javobni qisqa qayta ifodalaydi. Yakuniy refleksiyada ikki darsdagi qaydlar yonma-yon ko‘riladi. Qaydda o‘zgarish ko‘rinsa, talaba uni navbatdagi amaliyot darsiga tatbiq etish uchun qanday sharoit kerakligini belgilaydi.

Kuzatuv mezonlari

Quyidagi mezonlar mikrodarsni muhokama qilish uchun umumiy til beradi. Har bir mezon bo‘yicha kuzatuvchi qisqa dalil yozadi va shundan so‘ng darajani belgilaydi.

1-jadval. Mikrodarsda pedagogik muloqotni kuzatish rubrikasi

Mezon	0 ball	1 ball	2 ball
Bayon aniqligi	Maqsad va bajarish tartibi aytilmaydi.	Maqsad yoki bajarish tartibidan biri aytiladi.	Maqsad va bajarish tartibi aniq aytiladi.
Faol tinglash	Javob tugamasdan suhbat davom ettiriladi.	Javob oxirigacha tinglanadi.	Javob tinglanadi va qayta ifodalanadi yoki aniqlashtiriladi.
Pedagogik takt	Xatoga munosabatda shaxsga baho beriladi.	Xatoga nisbatan xolis munosabat bildiriladi.	Xato xolis ko‘rsatiladi va javobni qayta ko‘rib chiqish imkoniyati beriladi.
Rivojlantiruvchi qayta aloqa	Javob yuzasidan izoh berilmaydi.	Javobdagi muayyan jihat izohlanadi.	Javobdagi muayyan jihat va keyingi amaliy qadam aytiladi.

Agar mashg‘ulotda mezonni kuzatishga imkon beradigan vaziyat yuzaga kelmasa, “kuzatilmadi” belgisi qo‘yiladi. Masalan, xato javob bo‘lmagan darsda xatoga munosabat uchun ball qo‘yish yetarli dalilga ega bo‘lmaydi. Bir martalik kuzatuv natijasi mashqning keyingi maqsadini aniqlashda ishlatiladi. Rubrikaning mazkur ko‘rinishi attestatsiya va reyting qarorlari uchun empirik jihatdan tekshirilmagan.

Shartli dars vaziyati va muhokama

Tabiiy fanlar mikrodarsida talaba “Nam mato nega shamolda tezroq quriydi?” degan savolni beradi. Ta’lim oluvchi “Shamol matoni isitadi” deb javob qiladi. Pedagog javobni oxirigacha tinglaydi va “Siz qurish tezligini harorat bilan bog‘ladingiz. Havo harorati ikki holatda ham bir xil bo‘lsa, mato atrofidagi nam havo shamolda qanday o‘zgaradi?” deb so‘raydi. Bu savol ta’lim oluvchini kuzatilayotgan hodisa bilan uning sababini qayta bog‘lashga undaydi. So‘ng pedagog “Izohingizni mato atrofidagi nam havo almashinuvi bilan to‘ldiring” deb keyingi qadamni aniq belgilaydi.

Kuzatuvchi bu vaziyatda faol tinglash va qayta aloqaga alohida dalil yozadi. Agar ikkinchi mikrodarsda faqat ohang o‘zgargan bo‘lsa, pedagogik takt bo‘yicha yaxshilanishni qayd etishdan oldin javobni qayta ko‘rib chiqish imkoniyati berilganini ham tekshiradi. Mezonga mos dalilni alohida qayd etish mashq yakunida talabaning qaysi amali o‘zgarganini aniqroq ko‘rsatadi.

Kasbiy imijga oid keyingi tadqiqotda pedagogning muloqot harakati va ta’lim oluvchining taassuroti alohida qayd qilinishi mumkin. Kuzatuv rubrikasi xatti-harakatni tasvirlaydi. Qisqa ismsiz so‘rov esa ta’lim oluvchidan vazifa qanchalik tushunarli bo‘lgani yoki fikri tinglanganini qanday sezgani haqida ma’lumot beradi. Ikki turdagi dalilni takroriy kuzatuvlarda birga tahlil qilish metodik siklni takomillashtirish uchun asos yaratadi.

Xulosa

Mikrodars bo‘lajak o‘qituvchiga nutq aniqligi, faol tinglash, pedagogik takt va rivojlantiruvchi qayta aloqani boshqariladigan vaziyatda mashq qilish imkonini beradi. Kuzatuv mezonlari va takroriy dars mashqdagi o‘zgarishni aniq epizodlar bilan muhokama qilishga xizmat qiladi. Taklif etilgan siklni pedagogik mahorat mashg‘ulotlari va pedagogik amaliyot seminarlarida qo‘llash mumkin. Uning kasbiy imijga ta’sirini baholash uchun muloqot amallari va ta’lim oluvchilarning taassurotlarini bir necha dars davomida alohida o‘rganish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xoliqov A.A. Pedagogik mahorat. Darslik. Toshkent, Iqtisod-moliya, 2011. https://akbt.urspi.uz/uz/books/3397
2. Mirsagatova N. Bo‘lajak o‘qituvchilarda muloqot madaniyatini shakllantirish mezonlari. Maktabgacha va maktab ta’limi, 2026, 4(3). https://doi.org/10.5281/zenodo.19319485
3. Titsworth S., Mazer J.P., Goodboy A.K., Bolkan S., Myers S.A. Two Meta-analyses Exploring the Relationship between Teacher Clarity and Student Learning. Communication Education, 2015, 64(4), 385–418. https://doi.org/10.1080/03634523.2015.1041998
4. Hattie J., Timperley H. The Power of Feedback. Review of Educational Research, 2007, 77(1), 81–112. https://doi.org/10.3102/003465430298487